

VAKUUTUS- JA
RAHOITUSNEUVONTA

Vapaaehtoisen vakuutuksen vakuutusmaksun ja muiden sopimusehtojen muuttaminen

29.11.2013

**Harri Isokoski, Tuomas Korkeamäki ja Kaisa Laine
Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE**

Vapaaehtoisen vakuutuksen vakuutusmaksun ja muiden sopimusehtojen muuttaminen

1 Sisällys

2	Aluksi.....	1
3	Vakuutusopimuslain sopimusehtojen muuttamista koskevat säännökset.....	1
4	Vahinkovakuutuksen ehtojen muuttaminen vakuutuskauden vaihtuessa	3
5	Henkilövakuutuksen sopimusehtojen muuttaminen	5
6	Henkivakuutuksen sopimusehtojen muuttaminen	13
7	Yleistä vakuutusehtojen ja -maksun muuttamisesta	16

Vapaaehtoisen vakuutuksen vakuutusmaksun ja muiden sopimusehtojen muuttaminen © Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE. Lisätietoja: Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE, p. 09 6850 120, www.fine.fi.

2 Aluksi

Sopimuksia on perinteisesti tarkasteltu siitä lähtökohdasta, että niiden sisältö on pysyvä. Toisaalta sopimuksen sisällön muuttaminen voi toisinaan tulla kysymykseen olosuhteissa tapahtuvien muutosten vuoksi. Olosuhteiden muuttumisesta johtuva muutostarve tulee esille erityisesti kesto-sopimuksissa, kuten pitkäaikaisissa vakuutus-sopimuksissa, joiden osalta vakuutuksenantajan muutosoikeudesta säädetään vakuutus-sopimuslaissa.

Ennen nykyisen vakuutus-sopimuslain voimaantuloa vuonna 1995 vakuutusehtojen ja -maksujen vuosittaiset muutokset olivat tavanomaisia. Erityisesti henkilövakuutuksiin sovellettavissa yleisissä vakuutusehdoissa vakuutuksenantajat olivat usein varanneet itselleen periaatteessa rajoittamattoman oikeuden yksipuolisten ehtomuutosten tekemiseen vakuutuskauden vaihtuessa. Ainoat sopimusehtoihin kirjatut rajaukset muutosoikeuteen koskivat sitä määräaika ja menettelytapaa, jota noudattaen vakuutuksenantaja oli sitoutunut haluamistaan muutoksista asiakkaalleen ilmoittamaan. Vakuutuksenottajalle oli varattu oikeus vakuutuksen irtisanomiseen määräajassa, jos hän ei hyväksynyt muutosta.

Rajoittamaton muutosoikeus herätti kuitenkin arvostelua ja Markkinatuomioistuin katsoi päätöksessään 1991:12, että sopimusehto, jonka perusteella vakuutuksenantajalla oli rajoittamaton oikeus yksipuolisesti muuttaa mitä tahansa jatkuvan kuluttajavakuutuksen ehtoa millä tavalla tahansa, suosi yksipuolisesti vakuutusyhtiötä ja oli kuluttajan kannalta kohtuuton. Asiassa esittämässään kieltovaatimuksessa Kuluttaja-asiamies oli korostanut mm. sitä, että kuluttajien on vaikea mieltää jatkuvien vähittäisten ehtomuutosten kasautuvaa merkitystä vakuutus-suojansa laajuuteen, jolloin sopimuksen luonne voi ajan myötä olennaisestikin muuttua siihen nähden, mistä kuluttaja oli alun perin tarkoittanut sopia.

Voimassa olevaa vakuutus-sopimuslakia säädettäessä tarkoituksena oli suojata vakuutuksenottajia rajoittamalla vakuutuksenantajan oikeuksia sopimusehtojen muuttamiseen. Lainsäätäjän tässä tarkoituksessa käyttöön ottama pääkeino on vaatimus vakuutusmaksun ja vakuutusehtojen muutosperusteiden ennakkollisesta yksilöimisestä vakuutusehdoissa. Kun muutosperusteet on kirjattu vakuutusehtoihin, voidaan ainakin ajatella, että vakuutuksenottaja saa sopimusta tehdessään käsityksen niistä tekijöistä, jotka jatkossa perustavat vakuutuksenantajalle oikeuden muuttaa vakuutus-sopimuksen ehtoja.

3 Vakuutus-sopimuslain sopimusehtojen muuttamista koskevat säännökset

Vakuutus-sopimuslaissa sopimusehtojen muuttamisesta säädetään erikseen vahinko- (19 §) ja henkilövakuutusten (20 a §) osalta. Henkilövakuutusta koskevassa lainkohdassa on lisäksi pelkästään henkivakuutuksia koskevia säännöksiä. Henkilövakuutusta koskevan pykälän numerointi on muuttunut vakuutus-sopimuslain vuonna 2010 toteutetun osittaisuudistuksen yhteydessä siten, että aikaisempi 20 § korvattiin vastaavansisältöisellä 20 a §:llä.

Vakuutus-sopimuslain sopimusehtojen muuttamista koskeville säännöksille on yhteistä se, että ne koskevat vakuutuksenantajan muutosoikeutta. Mainittuihin lainkohtiin perustuvat muutokset voidaan toteuttaa vakuutuslajista riippuen vakuutus- tai vakuutusmaksukauden vaihtuessa taikka, kuten eräissä henkilövakuutuksissa, kalenterivuoden vaihtuessa. Muissa tilanteissa vakuutuksen sopimusehtojen muuttaminen vakuutuksenantajan aloitteesta tulee vakuutus-sopimuslain perusteella kysymykseen vain, mikäli vakuutuksenottajapuoli on laiminlyönyt laissa määritellyt velvollisuuksiaan.

Vakuutuksenantajalla on kaikissa vakuutusmuodoissa oikeus tehdä vakuutusehtoihin vähäisiä muutoksia, joilla ei ole vaikutusta vakuutussopimuksen keskeiseen sisältöön. Tällaisten vähämerkityksellisten ehtojen tunnusmerkkinä voidaan Hemmon mukaan pitää sitä, että niiden muutokset eivät vaikuta osapuolten velvoitteiden tasapainoon (Sopimusoikeus II, 2003. s. 12). Vakuutuksesta korvattavan riskin laatu ja määrittely vaikuttavat siihen, millaisia ehtomuutoksia voidaan pitää vähäisinä. Näin ollen arviointiperusteet eivät välttämättä ole yhtenevät vahinkovakuutuksen ja henkilövakuutuksen välillä taikka välttämättä edes henkilövakuutuksen eri vakuutuslajien välillä. Vakuutuslajista riippumatta voidaan kuitenkin katsoa, että esimerkiksi vakuutuksenottajan päävelvoitteen eli vakuutusmaksun määrän muuttamisen osalta ei voi koskaan olla kysymys vähäisestä ehtomuutoksesta. Ratkaisukäytännössä tulkintaperusteet ovat saattaneet eriytyä vakuutusmuotojen välillä myös muiden kysymysten kuin ehtomuutosten vähäisyyden tarkastelun osalta.

Vakuutusehtojen muuttamista koskevat säännökset ovat pakottavia kuluttajan ja kuluttajaan vakuutussopimuslain mukaisesti rinnastettavan henkilön hyväksi. Lain sopimusehtojen muuttamista koskevissa lainkohdissa ei ole suoraan määritelty sitä, mitä oikeusvaikutuksia sisältöltään lainvastaisilla sopimusehtojen muutoksilla on, vaan oikeusvaikutukset tulee johtaa lain pakottavuussääntelystä. Vakuutussopimuslain pakottavuussääntely on toteutettu siten, että lain säännöksistä poikkeava sopimusehto on mitätön. Mitättömyydellä on lainopissa vakiintuneesti tarkoitettu itsestään vaikuttavaa ja lopullista pätemättömyyttä. Lain pakottavuussääntelystä johtuu se oikeusvaikutus, että vastoin lain säännöksiä toteutettu sopimusmuutos on mitätön eikä se lähtökohtaisesti voi korjaantua tehokkaaksi, vaikka vakuutuksenottaja ei reklamoiisi muutoksesta tai vakuutussopimuslain 74 §:ssä tarkoitettu kanneaika kuluisi loppuun tehdystä muutoksesta lukien.

Vakuutuslautakunta on tältä osin ottanut kantaa vakuutuksenottajan reklamaatiovelvollisuuteen sairausvakuutuksen sopimusehtojen muuttamista koskevassa ratkaisussa VKL 201/07.

VKL 201/07

Vakuutuksenantaja oli alentanut vuonna 1987 syntyneen vakuutetun nuorisovakuutuksen päättymisikää viidellä vuodella siten, että vakuutus olisi päättynyt vakuutetun täyttäessä 20 vuotta vuonna 2007. Muutos sopimusehtoihin oli tehty vuonna 1999. Vakuutuksenottaja oli reklamoinut ehtomuutoksesta vasta vakuutuksenantajan ilmoittaessa vakuutuksen päättymisestä vuonna 2007.

Vakuutuslautakunta katsoi, että vakuutussopimuslain ja vakuutusehtojen mukaan vakuutuksenantajalla ei ollut oikeutta alentaa vakuutuksen voimassaolon yläikärajaa vakuutuksenottajalle ilmoittamallaan tavalla. Koska vakuutusehtoihin tehty muutos oli ollut pakottavan lainsäädännön vastainen ja sitä on sellaisena pidettävä mitättömänä, se seikka, että vakuutuksenottaja on reklamoinut asiasta vakuutuksenantajalle vasta vuonna 2007, ei tehnyt lautakunnan mukaan ehtomuutosta päteväksi.

Eräissä vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuutta sijoitussidonnaisissa säästövakuutuksissa koskevissa ratkaisuissaan Vakuutuslautakunta on kuitenkin katsonut, että vakuutuksenottajapuolelle voi joissakin tapauksissa muodostua yleisten oikeusperiaatteiden nojalla reklamaatiovelvollisuus havaitsemansa vakuutuksenantajan virheen johdosta. Tämä on tullut kysymykseen tilanteissa, joissa reklamaatiovelvollisuuden puuttuminen olisi sijoitusvakuutusten luonteen vuoksi tarjonnut vakuutuksenottajapuolelle mahdollisuuden spekulatiivisesti edustaa itselleen perustetta vailla olevaa etua. On epäselvää, olisiko vastaava rajoitettu reklamaatiovelvollisuus mahdollinen myös vakuutuksenantajan muuttaessa sopimusehtoja vakuutussopimuslain säännösten vastaisesti.

Vakuutussopimuslaissa ei ole säännöksiä vakuutuksenottajan muutosoikeudesta eikä menettelystä tilanteessa, jossa osapuolet yhteisestä sopimuksesta muuttavat sopimuksen sisältöä. Laissa sääntelemättömien tilanteiden osalta sopimusmuutoksia tarkastellaan pääosin yleisten sopimusoi-keutta koskevien sääntöjen perusteella.

Yleisessä sopimusoikeudessa vallitsevan lähtökohdan mukaisesti vakuutus sopimuksen osapuolet voivat yleensä yhteisestä sopimuksesta muuttaa sopimuksen sisältöä. Tällaiset muutostilanteet liittyvät yleensä yksittäisiin vakuutus suhteisiin ja ovat joukkomittaisesti, koko vakuutuskannan laajuudelta toteutettuna, poikkeuksellisia. Jos vakuutus sopimusta halutaan muuttaa vakuutus enantajan aloitteesta vakuutus sopimus lain säännöksistä poikkeavalla tavalla, tulee menettelyn perustua pakottavuussääntelyn piiriin kuuluvissa tilanteissa vakuutus enantajan vapaaseen harkintaan. Tällaisissa tapauksissa myös vakuutus enantajan informaatiovelvollisuutta ehtomuu tok sen sisällöstä ja merkityksestä voidaan pitää korostuneena.

Vakuutus käytännössä vakuutus enantajan aloitteesta tapahtuvaan itsenäiseen muutos oikeuteen on suhtauduttu torjuvasti. Vakuutus enantajan toiminnan ja tarpeiden johdosta esiin tulevissa muutostilanteissa vakuutus enantajat ovat yleensä voineet rajoittaa muutos mahdollisuuksia sen hetkisen tuotevalikoimansa mukaisiksi. Toisaalta vakuutus enantajalla on vakuutus sopimus lain mukaan oikeus milloin tahansa irtisanoa vakuutus päätymään vakuutus kauden kuluessa. Vakuutus enantajan irtisanomisoikeutta on sen sijaan rajoitettu eri tavoin vakuutus lajista riippuen.

Edellä mainittujen seikkojen ohella vakuutus sopimus laissa ei säännellä tarkemmin sopimukseen alun perin otettavia muutos mekanismeja eli sopimusehtoja, joiden nojalla esimerkiksi vakuutus maksua tullaan sopimuksen voimassaoloaikana muuttamaan vaikkapa henkilön iän perusteella tai indeksiehdon mukaisesti. Vakuutus sopimus laissa ei ole myöskään erityisiä säännöksiä niin sanottua konvertointia silmällä pitäen. Vakuutus sopimusten konvertoinnilla tarkoitetaan vakuutus käytännössä menettelyä, jossa vakuutuskannan siirron tai vakuutus liikkeen uudelleen järjestämisen jälkeen vakuutus enantaja yhdenmukaistaa vakuutus kantojaan. Koska laissa ei ole erityisiä säännöksiä näitä tilanteista silmällä pitäen, tulee eri vakuutus kantojen mahdollinen yhdenmukais taminen toteuttaa joko sopimusehtojen muuttamista koskevien säännösten puitteissa taikka vaihtoehtoisesti irtisanomalla vakuutus kantaan kuuluvat vakuutus sopimukset ja sopimalla vakuutus enantajien kanssa yksilöllisesti uusista vakuutus sopimuksista.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan seuraavaksi vahinko vakuutus ten sopimusehtojen muuttamista koskevia säännöksiä ja tämän jälkeen käsitellään henkilö vakuutus ten sopimusehtojen muuttamis ta. Erillisenä kysymyksenä tarkastellaan henkilö vakuutus sopimusten muuttamista koskevia säännöksiä. Kirjoituksen viimeisessä osassa käsitellään sellaisia vakuutus ehtojen ja -maksujen muuttamista koskevia menettelytapavaatimuksia, jotka ovat yhteisiä sekä vahinko- että henkilö va kuutus sille. Tarkastelu perustuu Vakuutus lautakunnan ratkaisukäytäntöön.

4 Vahinko vakuutus ten ehtojen muuttaminen vakuutus kauden vaihtuessa

Vakuutus enantajan oikeudesta muuttaa jatkuvan vahinko vakuutus ten sopimusehtoja vakuutus kauden vaihtuessa säädetään vakuutus sopimus lain 19 §:ssä. Jatkuvan vahinko vakuutus ten vakuutus ehdoissa voidaan määrätä, että vakuutus enantajalla on oikeus muuttaa vakuutus maksu ja ja muita sopimusehtoja vakuutus ehdoissa yksilöidyllä perusteilla. Perusteen tulee olla yksilöity siten, että siitä ilmenevät muutoksen edellytykset ja perusteet. Mahdollisia muutokseen oikeuttavia syitä voivat olla esimerkiksi lainsäädännön muutokset, viranomais määräykset tai ennalta arvaama ton olosuhteiden muutos, kuten poikkeuksellinen luonnontapahtuma tai kansainvälinen kriisi. Vakuutus maksun osalta muutos perusteena voidaan käyttää esimerkiksi vakuutus ten korvaus me non muutosta.

VKL 483/11

Matkustaja vakuutus ten sopimusehtoihin oli vakuutus kauden vaihtuessa otettu ehtomääräys, jonka mukaan erityisehtoisen valmismatkan peruuntumisen johdosta korvataan kohtuulliset kulut, enintään 25 % matkan hinnasta. Valmismatkalakia oli vuonna 2008 muutettu siten, että

asiakkaan oikeutta saada korvausta matkanjärjestäjältä erityisehtoisien valmismatkan peruuntuessa oli mahdollista matkanjärjestäjän omissa sopimusehdoissa rajoittaa. Vakuutuslautakunta totesi, että matkustajan asemaa heikentävät muutokset eivät olleet suoraan seurausta siitä, mitä valmismatkalaissa säädettiin, vaan niiden aiheutuminen jäi riippumaan siitä, ryhtyvätkö matkanjärjestäjät rajoittamaan peruuttamisoikeutta uusien valmismatkalakiin kirjattujen valtuuksiensa mukaisesti. Koska matkustajan peruuttamisoikeuden heikentyminen ja sitä myöten myös matkavakuutuksen korvausriskin kasvu eivät suoranaisesti johtuneet lain muutoksesta, Vakuutuslautakunta katsoi, ettei yhtiöllä ollut oikeutta tehdä kysymyksessä ollutta ehtomuutosta pelkästään sillä perusteella, että vakuutusehdoissa oli määritelty ehtomuutokseen oikeuttavaksi ”uusi tai muuttunut lainsäädäntö”.

Ilman ehtomääräystäkin vakuutuksenantajalla on vakuutuslain 19 §:n mukaan oikeus tehdä vakuutusehtoihin vähäisiä muutoksia, joilla ei ole vaikutusta vakuutuslain keskeiseen sisältöön. Laissa tai sen esitöissä ei ole tarkemmin määritelty, mitä nämä vähäiset muutokset ovat. Vähäinen muutos on luonnollisesti kysymyksessä esimerkiksi silloin, kun muutos on käytännössä vain terminologinen eikä muuta vakuutuslain materiaalista sisältöä.

VKL 428/04

Oikeusturvavakuutuksen ehdoissa ollut määräys, jolla oli rajattu korvauspiirin ulkopuolelle uskotun miehen, pesänjakajan tai pesänselvittäjän määräämistä koskevasta asiasta aiheutuvat kulut, oli muutettu holhouslainsäädännön muutosta vastaavaksi. Uudessa ehdossa rajattiin korvauspiirin ulkopuolelle edellä mainittujen lisäksi kulut asiassa, jossa on kyse edunvalvojan määräämisestä. Ehtomuutos ei rajannut korvauspiiriä aiemmasta, vaan kyseessä oli terminologinen muutos, joka vakuutusyhtiöllä oli oikeus tehdä.

Vakuutusehdon muutoksen vähäisyyttä arvioitaessa on vahinkovakuutuksissa kiinnitetty huomiota vakuutuksen sopimusehtojen kokonaisuuteen.

VKL 663/96

Autovakuutuksen ehtoihin oli vakuutuskauden vaihtuessa otettu määräys, jonka mukaan ajoneuvoon kiinteästi asennetut radio-, kasetti- ja CD-soittimet olivat vakuutuksen kohteena enintään 3.000 markan arvosta. Ennen muutosta ehtoihin ei ollut sisällynyt enimmäiskorvausmäärää näiden laitteiden osalta. Vakuutuslautakunta totesi, että vakuutuslain keskeinen sisältö oli korvata autolle aiheutuneet, vakuutusehdoissa korvattaviksi luetellut vahingot. Auton varusteet olivat vakuutuksessa liitännäisinä ja niiden arvo on yleensä vähäinen verrattuna auton arvoon. Huomioiden vakuutuksen antama turva kokonaisuudessaan vakuutusehdon muutosta oli pidettävä sallittuna, vähäisenä muutoksena.

Korvauspiiriä supistavien ehtomuutosten osalta ehtomuutoksen vähäisyysarvioon vaikuttanevat vakuutettavan omaisuuden tyypilliset käyttötavat ja niihin liittyvät riskit.

VKL 592/05

Moottoripyörän liikennekaskovakuutuksen sopimusehtoihin oli vakuutuskauden vaihtuessa lisätty rajoitusehto, jonka mukaan vakuutuksesta ei korvata vahinkoa, joka on aiheutunut ajettaessa moottoriradalla. Vakuutettujen käsityksen mukaan vakuutusehdon muutosta oli pidettävä vähäistä suurempana huomioiden mm. sen, että moottoripyörillä yleisesti käydään harjoittelemassa ajotaitoja moottoriradoilla ja sen, että erityisesti kyseessä olleiden kaltaisilla urheilullisilla moottoripyörillä käydään muutenkin harjoittelemassa moottoriradoilla. Vakuutuslautakunta katsoi, ettei tehtyä muutosta voinut pitää vakuutuslain 19 §:n tarkoittamalla tavalla vähäisenä.

Kun arvioidaan uuden rajoitusehdon merkitystä vakuutuslain keskeiseen sisältöön, on otettava huomioon myös se, miten jo ennen muutosta voimassa olleet vakuutusehdot ovat rajoittaneet vakuutuksen korvauspiiriä.

VKL 245/11

Oikeusturvavakuutuksen sopimusehtoihin oli vakuutuskauden vaihtuessa lisätty uusi rajoitusehto, jonka mukaan vakuutuksesta ei korvata vakuutetulle aiheutuvia kustannuksia asiasa, joka liittyy yhteisomistukseen tai sen purkamiseen. Vakuutuslautakunta totesi, että

yksityishenkilön oikeusturvavakuutuksen keskeisenä sisältönä on korvata vakuutetulle aiheutuvia kustannuksia siitä, että hän joutuu tai uhkaa joutua asianosaiseksi oikeudenkäyntiin yksityishenkilön ominaisuudessa. Vakuutuksiin sisältyy kuitenkin runsaasti rajoitusehtoja, jotka rajaavat korvauspiirin ulkopuolelle useita riita- ja rikosasioita, joihin yksityishenkilöt usein joutuvat. Ottaen huomioon, että useat yhteisomistukseen tai sen purkamiseen liittyvät riita-asiat oli jo ennen ehtomuutosta muilla oikeusturvavakuutuksen rajoitusehdoilla rajattu vakuutuksen korvauspiirin ulkopuolelle kokonaan tai osittain, voitiin ehtomuutosta pitää sallittuna, vähäisenä muutoksena.

Myöskään sitä ei laissa tai sen esitöissä ole määritelty, kenen näkökulmasta vakuutusehtojen muutosten vähäisyyttä tulisi vahinkovakuutuksissa arvioida. Mahdollistahan olisi arvioida muutoksen vähäisyyttä joko vakuutuksenottajakollektiivin tai yksittäisen vakuutuksenottajan ja hänen yksilöllisten olosuhteidensa ja vakuutustarpeensa kannalta. Vakuutuslautakunta on ratkaisukäytännössään katsonut, että ehtomuutoksen vähäisyys on ensisijaisesti arvioitava yleisin, kaikkia vakuutuksenottajia koskevin perustein. Lain tarkoittamat vakuutuskauden vaihtuessa tehtävät vähäiset vakuutusehtojen muutokset koskevat tavanomaisesti yleisiä vakuutusehtoja ja kohdistuvat aina koko tiettyyn vakuutuskantaan. Tämä lautakunnan kanta ilmenee esimerkiksi edellä selostetuista ratkaisusuosituksista VKL 663/96 ja VKL 245/11.

Ehdon vähäisyyttä voitaisiin ehkä arvioida yksittäisen vakuutuksenottajan näkökulmasta siinä tapauksessa, että itse vakuutus sopimus on räätälöity vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välisten keskustelujen perusteella. Vakuutus sopimus lakia koskevan hallituksen esityksen (HE 114/1993) mukaan tällaisissa tilanteissa myös vakuutuksenottajan yksilöllisille olosuhteille voidaan antaa merkitystä silloin, kun arvioidaan vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuuden täyttymistä. Sellaisia lautakuntatapauksia, joissa vakuutuksenottajan yksilöllisille olosuhteille olisi annettu merkitystä vakuutusehtomuutoksen vähäisyyttä arvioitaessa, ei kuitenkaan ole.

5 Henkilövakuutuksen sopimusehtojen muuttaminen

Henkilövakuutuksella tarkoitetaan vakuutus sopimus laissa lain 2 §:ssä annetun määritelmän mukaan vakuutusta, jonka kohteena on luonnollinen henkilö. Vakiintuneesti henkilövakuutuksina pidetään vakuutuksia, jotka ovat voimassa vakuutus sopimuksessa mainitun henkilön tapaturman, sairastumisen tai kuoleman riskin varalta. Se, mikä riski kulloinkin on vakuutuksen kohteena, ei ole aina ensisilmäyksellä selvää. Esimerkiksi yritysten henkilökeskeytysvakuutuksissa korvattava vakuutustapahtuma on kyllä määritelty sopimuksessa mainitun henkilön sairastumisen tai työkyvyttömyyden kautta. Vakuutuksen kohteena kuitenkin on yrityksen toiminta tai liikevaihto, joten kyse ei ole lain määrittelemästä henkilövakuutuksesta.

Henkilövakuutusten päämuotoja ovat henkivakuutus, yksityistapaturmavakuutus ja sairausvakuutus. Päätyyppien sisällä vakuutusten korvauspiiri vaihtelee kuitenkin huomattavasti. Lisäksi henkilövakuutuksia tarjotaan erilaisina yhdistelminä, esimerkiksi lainaturvavakuutus on tavallisimmin henki-, tapaturma- ja sairausvakuutuksen yhdistelmä, ja matkustajavakuutus matkoilla tapahtuvia vahinkoja silmällä pitäen kehitetty tapaturma- ja sairausvakuutuksen yhdistelmä. Yhdistelmä vakuutusten osalta on muistettava, että vakuutus sopimus lain mukaan yhdistelmän sisältämään kuhunkin eri vakuutus osaan on sovellettava lain kyseistä vakuutus muotoa koskevia säännöksiä.

Henkilövakuutusten sopimusehtojen muuttamista koskevassa vakuutus sopimus lain 20 a §:ssä vain henkivakuutusta on käsitelty erikseen pykälän 2 momentissa. Muilta osin 20 a §:ää siis sovelletaan kaikkiin edellä mainittuihin henkilövakuutuksiin. Vakuutus sopimus lain 4 §:n mukaan lain 20 a §:ää sovelletaan myös ryhmävakuutuksiin, joskin ryhmävakuutuksessa vakuutuksenottajana voi olla ja useimmiten onkin muu kuin vakuutus sopimus lain 3 §:n 2 momentissa mainittu kuluttaja tai kuluttajaan rinnastettavissa oleva taho. Tällöin vakuutuksenottajaan nähden lain määräyksistä on

mahdollista poiketa, mutta käytännössä useimmiten noudatettaneen vakuutuslainsäädännön mukaisesti menettelyä.

Tarkasteltaessa vakuutuslainsäädännön oikeutta vakuutuslainsäädännön ja -maksun muuttamiseen henkilövakuutuslainsäädännössä on ensin välttämätöntä sivuta myös vakuutuslainsäädännön oikeutta vakuutuslainsäädännön irtisanomiseen. Näin siksi, että Suomen järjestelmässä nk. vakuutuslainsäädännön ei ole pidetty toteuttamiskelpoisena vaihtoehtona. Niinpä vakuutuslainsäädännön laki antaa 17 a §:ssä tapaturma- ja sairausvakuutuslainsäädännön osalta vakuutuslainsäädännön oikeuden irtisanoa vakuutusmaksukausittain jatkuva vakuutus päättyväksi vakuutusmaksukauden päättyessä edellyttäen, että tästä on määrätty vakuutuslainsäädännön ehtoissa.

Tämän vuoksi vakuutuslainsäädännön oikeutta vakuutuslainsäädännön ja -maksun muuttamiseen ei olekaan järkevää rajoittaa niin tiukasti, että rajoitukset käytännössä pakottaisivat vakuutuslainsäädännön irtisanomaan vakuutuslainsäädännön kantajaansa. Toisaalta vakuutuslainsäädännön ja -maksun muuttamista koskevan sääntelyn ehtomuutoksia hillitsevän vaikutuksen voidaan ajatella perustuvan siihen, että lähtökohdallisesti vakuutuslainsäädännön kantajat halunnevat säilyttää asiakaskuntaansa. Siten kokonaisten vakuutuslainsäädännön irtisanomiseen ryhdyttäisiin vain painavista syistä. Käytännössä tällaisia tavallisimpia syitä ovat olleet esimerkiksi vakuutuslainsäädännön hoitojärjestelmien kustannukset ja uudistamistarpeet, joiden vuoksi vanhempien tai pieniksi jääneiden vakuutuslainsäädännön jatkaminen on käynyt taloudellisesti kannattamattomaksi.

Vakuutuslainsäädännön säännökset vakuutuslainsäädännön yleisestä oikeudesta tapaturma- ja sairausvakuutuslainsäädännön irtisanomiseen sekä vakuutuslainsäädännön ja -maksun muuttamiseen on muotoiltu niin, että mainitut toimenpiteet kuitenkin tulevat pääsääntöisesti kysymykseen vain koko vakuutuslainsäädännön koskevana. Sekä tapaturma- ja sairausvakuutuslainsäädännön irtisanominen että niiden vakuutuslainsäädännön ja -maksun muuttaminen on näet kiellettyä vakuutuslainsäädännön tapahtuman sattumisen ja vakuutuslainsäädännön terveydentilan heikentymisen perusteella. Vaikka vakuutuslainsäädännön laki ei vakuutuslainsäädännön puolelta tapahtuvan irtisanomisen - toisin kuin vakuutuslainsäädännön muuttamisen - osalta edellytäkään irtisanomisen perustelemista, edellyttää lain erillinen maininta kielletyistä irtisanomisperusteista käytännössä sitä, että irtisanomiselle voidaan esittää jokin muu syy. Tosiasiassa vakuutuslainsäädännön voi olla hyvin vaikeaa perustella yksittäisen henkilövakuutuslainsäädännön irtisanomista, ellei kyse ole vakuutuslainsäädännön sopimuslainsäädännön erikseen säännellyn vakuutuslainsäädännön ottajalle kuuluvien velvollisuuksien laiminlyönnistä.

Henkilövakuutusasiakkaan kannalta vakuutuslainsäädännön puolelta tapahtuva vakuutuslainsäädännön irtisanominen on ongelmallista. Etenkin sairauskuluvakuutuslainsäädännön myöntäminen edellyttää säännönmukaisesti, että vakuutuslainsäädännön voi antaa hyväksyttävän terveyslainsäädännön. Terveystilan heikentyminen johtaa helposti siihen, ettei uutta vakuutuslainsäädännön ole mahdollista lainkaan saada, tai ainakin, että vakuutuslainsäädännön rajoittaa aiemmin ilmenneet sairaudet uuden vakuutuslainsäädännön ulkopuolelle. Tämä merkitsee vakuutuslainsäädännön usein olennaista heikentymistä entiseen verrattuna.

Sen vuoksi koko vakuutuslainsäädännön koskevissa irtisanomisilanteissa hyvänä voidaan pitää nykyisin varsin yleisesti noudatettua menettelytapaa, jossa vakuutuslainsäädännön tarjoavat asiakkailleen irtisanotun henkilövakuutuslainsäädännön tilalle uutta henkilövakuutuslainsäädännön terveyslainsäädännön vaatimatta. Tarjottava uusi vakuutuslainsäädännön voi tässä tilanteessa luonnollisesti poiketa ehdoiltaan ja maksuiltaan merkittävästikin aikaisemmasta.

VKL 235/06

Vakuutusyhtiö oli uudistanut vakuutuslainsäädännön ja niiden hoitojärjestelmän. Osana tuoteuudistusta vanhat myynnit jo poistuneet vakuutuslainsäädännön irtisanottiin yleisten vakuutuslainsäädännön mukaisesti. Irtisanominen koski vakuutuslainsäädännön yksityistapaturma- ja matkustajavakuutuslainsäädännön. Päättyvien vakuutuslainsäädännön tilalle yhtiö tarjosi uutta henkilövakuutuslainsäädännön. Vakuutuslainsäädännön eivät pitäneet irtisanomista oikeutettuna, koska heidän puoleltaan ei ollut kyse sopimusrikkomuksesta, uusi vakuutus oli ehdoiltaan heikompi ja maksultaan liki 50 % kalliimpi. Lautakunta piti vakuutuslainsäädännön menettelyä lain ja vakuutuslainsäädännön mukaisena todeten, että kuvatussa tilanteessa laki sallii jatkuvan tapaturma- ja sairausvakuutuslainsäädännön irtisanomisen. Lautakunta huomi-

oi myös sen, että vakuutusyhtiö oli tarjonnut vakuutuksenottajille mahdollisuutta saada uudet henkilövakuutukset ilman uutta terveystarkastusta.

Kuvattuja ongelmia kärjistää vakuutusten paketointi, jossa henkilövakuutuksen myöntämisen edellytykseksi asetetaan myös jonkin vahinkovakuutuksen, tyypillisesti kotivakuutuksen, ottaminen samalta vakuutuksenantajalta. Kuluttajanäkökulmasta vakuutusten paketoimista ei voi pitää kannatettavana, vaikka se näyttäisikin alkuvaiheessa tuovan etuja mm. maksualennuksina. Koska ajan kuluessa tapahtuva terveydentilan heikentyminen vaikeuttaa uuden henkilövakuutuksen saamista, joutuu vakuutettu helposti sidotuksi aikanaan valitsemaansa vakuutukseen ja vakuutuksenantajaan. Tätä kautta paketoiminen heikentää tehokkaasti myös asiakkaan myöhempiä mahdollisuuksia reagoida vakuutuksenantajan vahinkovakuutuksessa tekemiin muutoksiin ja rajoittaa kilpailua.

Vakuutuksenantajan puolelta menettelyn tarkoituksena tietysti onkin asiakkaan sitominen. Vakuutusten erilaisen luonteen ja vakuutussopimuslain vahinko- ja henkilövakuutusta koskevien säännösten erojen takia paketoinnista voi kuitenkin seurata ongelmia myös vakuutuksenantajalle. Näin on etenkin vahinkovakuutuksen syystä tai toisesta päättyessä.

Voidaankin kysyä, miten pitkälle vahinko- ja henkilövakuutusten paketointia on pidettävä järkevänä hyvän vakuutustavan näkökulmasta tarkasteltuna. Tässä yhteydessä huomionarvoista on, että EU-tason säännösvalmistelussa on ollut esillä ns. IMD 2 -direktiivin yhteydessä vakuutusten paketoimisen ainakin jonkinasteinen kieltäminen.

VKL 560/01

Vakuutuksenottajilla oli kotivakuutuspaketti, johon liittyen heidän tyttärelleen oli otettu tapaturma- ja sairauskuluvakuutus. Lapsella oli synnyinäinen sairaus, josta voisi tulevaisuudessa aiheutua merkittäviä vakuutuksesta korvattavia kustannuksia. Vakuutuksenantaja irtisanoi koko vakuutuspaketin päättymään vakuutuskauden päättyessä vedoten perheen kotivakuutuksessa sattuneisiin useisiin vakuutustapahtumiin ja sen perusteella tehtyyn riskin arviointiin. Henkilövakuutukset oli myös sanottu irti vakuutusmaksukauden päättyessä, sillä asiakassuhteen perustana oli oltava esinevakuutus. Vakuutuksenottajat pitivät henkilövakuutuksen irtisanomista kohtuuttomana, koska vastaavaa vakuutusta toisesta vakuutusyhtiöstä ei pysty sairaalle lapselle saamaan.

Lautakunnan mukaan lapsen henkilövakuutus oli irtisanottu vakuutusehtojen mukaisesti. Asiakirjoista ei ilmennyt, että henkilövakuutus olisi irtisanottu vakuutetun terveydentilan huonontumisen tai sattuneen vakuutustapahtuman vuoksi. Lautakunnan käsityksen mukaan asiakaskohtaisen riskin arviointiin perustunutta (kotivakuutuksen) irtisanomista ei myöskään voitu pitää hyvän vakuutustavan vastaisena. Lautakunta totesi vakuutusyhtiön menetelleen vakuutussopimuslain mukaisesti.

Vakuutetun suojan kannalta vakuutusehtojen muuttamista koskevaan vakuutussopimuslain säännökseen on jäänyt vakuutustapahtuman määrittelyyn liittyvä aukko. Vakuutuksenantajan vakuutusehtoihin tekemällä muutoksella voi sen vuoksi käytännössä olla takautuvia vaikutuksia vakuutetun asemaan.

Ongelma on tullut esiin sairausvakuutuksessa, jossa vakuutustapahtumaksi on sinänsä hyvistä syistä määritelty, ei itse sairastumisesta, vaan sen seurauksena aiheutuvan kunkin hoitokustannuksen syntymishetki. Määrittelyn vuoksi sairauskuluvakuutuksesta korvataan vain ne hoitokustannukset, jotka syntyvät vakuutuksenantajan vastuun voimassa ollessa. Tämän vuoksi, silloin kun vakuutuksenantaja tekee vakuutukseen ehtomuutoksia vakuutetun hoidon ollessa kesken, voi osa jo vakuutusajana aloitetun hoidon kustannuksista jäädä korvauspiiriin ulkopuolelle. Asetelmaa on käsitelty Vakuutuslautakunnassa jo vanhan vakuutussopimuslain aikana.

VKL 228/91

Vakuutuksenottaja oli saanut urheillessaan olkapäävamman, jonka perusteella vakuutusyhtiö oli maksanut hänelle korvauksia sairauskuluvakuutuksesta. Seuraavana vuonna vamman

hoidon ollessa yhä kesken vakuutusyhtiö ilmoitti vakuutusehtojen muuttamisesta niin, että kilpaurheilussa tai sen harjoittelussa saadun vamman kustannuksia ei enää korvattaisi. Tämän perusteella vakuutusyhtiö kieltäytyi korvaamasta ehtomuutoksen voimaantulon jälkeen aiheutuneita hoitokuluja. Lautakunta piti tapauksessa kohtuuttomana vetoamista vakuutusehtoon, jonka nojalla vakuutusyhtiöllä oli oikeus yksipuolisesti kokonaan vapautua vastuustaan vakuutuksen voimassa ollessa sattuneen tapaturman vaatimista vielä keskeneräisen hoidon kustannuksista.

Sittemmin vakuutuksenantajat ovat tiedostaneet ongelman. Ratkaisuna on ollut, ettei ehtomuutoksia yleensä sovelleta sellaisiin sairauksiin, joiden hoito on aloitettu ennen vakuutusehtojen muuttamista.

Valtaosa henkilövakuutusten ehtojen muuttamiseen liittyvistä valituksista on koskenut sairauskuluvakuutuksia. Esimerkiksi puhtaasti yksityistapaturmavakuutusta koskevaa ratkaisukäytäntöä ei lautakunnasta ole. Vakuutus- ja rahoitusneuvontaan tulleiden valitusten ja kyselyjen perusteella suurin osa asiakastytymättömyydestä kohdistuu sairauskuluvakuutusten maksunkorotuksiin, jotka toistuvina ja suuruudeltaan merkittävänä ovat herättäneet kuluttajien ärtymystä.

Jo lain sanamuodonkin mukaan vakuutuksenantajan oikeutta maksunkorotuksiin on arvioitava vakuutuslain 20 a §:n 1 momentin perusteella, sillä kyse ei ole vakuutuslain 20 a § 3 momentissa tarkoitettua vakuutusehtojen vähäisestä muutoksesta. Tämän vuoksi maksunkorotukselle on aina löydyttävä vakuutusehdoissa edeltä käsin yksilöity peruste. Tässä yhteydessä on lisäksi muistettava, että vakuutuslain 6 §:n 2 momentin mukaan muutosoikeudesta on oltava merkintä myös henkilövakuutuksen vakuutuskirjassa. Vakuutuksenantajat muuttivatkin henkilövakuutusehtojaan ennen vakuutuslain voimaantuloa 1.7.1995 yleisesti niin, että perusteet vakuutusmaksujen ja vakuutusehtojen tuleville muutoksille kirjattiin vakuutusehtoihin.

Jos vakuutusehdoista ei löydy lain edellyttämiä perusteita, maksuja ei voi korottaa:

VKL 722/09

Vakuutusyhtiö oli korottanut vakuutuksenottajien sairauskulu- ja kuolemanvaravakuutuksen maksuja toistuvasti vuosina 2006, 2008, 2009 ja 2010, mihin vakuutuksenottajat olivat tyytymättömiä. Aiemmin vuosina 1992 – 2005 lisäkorotuksia ei ollut tehty, vaan vakuutusmaksut olivat määräytyneet normaalisti vakuutetun ikä- ja indeksikorotusten perusteella. Lautakunnalle antamassaan vastauksessa vakuutusyhtiö vetosi sairauskuluvakuutuksen korvausmenon huomattavasti indeksin ylittäneeseen nousuun.

Lautakunta kiinnitti huomiota siihen, että vakuutuksiin sovellettavissa vakuutusehdoissa oli todettu vakuutusehtojen ja -maksujen muuttamisesta ainoastaan, että yhtiöllä on oikeus muuttaa vakuutusehtoja tai -maksuperusteita siten, että muutokset tulevat voimaan seuraavan vakuutuskauden alusta. Ehdossa ei ollut vakuutuslain edellyttämin tavoin yksilöity, millä perusteilla vakuutusmaksuihin voidaan tehdä muutoksia. Toisaalla ehdoissa määrättiin vakuutusmaksujen vuosittaisista indeksikorotuksista, mistä ei nyt ollut kysymys. Lautakunta katsoi, ettei yhtiöllä ollut oikeutta indeksikorotusten ylittäviin maksunkorotuksiin vaan perityt perusteettomat maksut oli palautettava.

Vakuutuslain 20 a §:n 1 momentti edellyttää vain vakuutusmaksun korottamiseen ja vähäistä laajempaan ehtojen muuttamiseen oikeuttavien perusteiden kirjaamista vakuutusehtoihin. Sitä, millaisia nämä muutosperusteet voivat olla, vakuutuslaki ei henkivakuutusta koskevaa pykälän 2 momenttia lukuun ottamatta lähemmin yksilöi. Lain perusteluissa on ainoastaan mainittu, että perusteen tulee olla yksilöity siten, että siitä ilmenevät muutoksen edellytykset ja perusteet. Muutoin asia on jätetty sopimusvapauden piiriin. Näin ollen jokainen vakuutuksenantaja voi yksilöidä muutosperusteensa itsenäisesti. Tämän vuoksi muutosperusteita koskevien sopimusehtojen sisältö vaihtelee. Vastaavasti nämä ehtokohdat ovat myös avoimena normaalille sopimusehtojen tulkinnalle. Kysymys on riidoille alttiista sopimusmääräyksistä, joten niiden laadinta edellyttää vakuutuksenantajan puolelta suurta huolellisuutta.

Vakuutusmaksujen korottamisen osalta erimielisyyttä on kuitenkin yleensä ollut ennen kaikkea siitä, onko vakuutusehdoissa mainittua muutosperustetta ollut olemassa. Kysymys on vuosien varrella ollut useampaan otteeseen Vakuutuslautakunnan pohdittavana. Valitukset ovat useimpien pohjautuneet siihen, että asiakkaiden on vaikeaa ja usein jopa mahdotonta varmistua siitä, ovatko vakuutuksenantajan maksunkorotuksille esittämät perusteet todellisia.

Vaikka suurin osa asiakaskunnasta nieleekin maksujen korotukset huomautusta tekemättä, joskin ”hammasta purren”, näyttää siltä, että kuluttajien vaatimustaso on noussut ja osa asiakkaista vaatii korotuksille aikaisempaa tarkempia perusteluja. Pelkkä yleisluonteinen viittaaminen ”korvausmenojen kasvuun” tai ”vakuutukseen vaikuttavan kustannustason nousuun” ei ole omiaan herättämään asiakkaiden luottamusta. Ymmärtämisvaikeuksia aiheuttaa osaltaan myös se, että vakuutuksenantajien maksunkorotusilmoituksissa ja toisaalla omistajille ja sijoittajille suuntaamassa informaatioissa annettavat tiedot näyttävät usein olevan selvässä ristiriidassa keskenään.

VKL 447/10

Vakuutusyhtiö oli korottanut vakuutuksenottajan kolmen lapsen henkilövakuutusten hintoja toistuvasti 9,51 %:lla vuonna 2009 ja 9,88 %:lla vuonna 2010. Vakuutuksenottaja vetosi siihen, että vakuutusehtojen mukaan vakuutuksenantajalla oli mahdollisuus korottaa vakuutusmaksuja ennakoimattoman kehityksen seurauksena, mutta vain samassa suhteessa kuin olosuhteet olivat muuttuneet. Vakuutuksenottajan mielestä vakuutusyhtiö ei ollut esittänyt perusteita maksujen korotuksille. Hän oli tutkinut vakuutusyhtiön tilinpäätöstietoja. Se, kuinka paljon sairausvakuutuksen korvausmeno oli noussut, ei käynyt ilmi kirjanpidosta eikä vakuutusyhtiön kirjeistä. Esimerkiksi henkivakuutuksen korvausmenot olivat laskeneet ja vakuutusyhtiö oli antanut myös positiivisen tulosvaroituksen.

Lautakunnalle antamissaan selvityksissä vakuutusyhtiö vetosi mm. Kansaneläkelaitoksen tilastoihin Kela-korvattavien sairaanhoitokustannusten noususta. Yhtiön parantunut tulos vuodelta 2010 johtui sijoitusvakuutuksista ja yhtiö huomautti korvaussuhteen vaihtelevan vakuutuslajeittain huomattavasti. Yhtiön esittämien tietojen mukaan lasten henkilövakuutuksen osalta sairaudenhoitokulujen vahinkosuhte oli noussut selvästi ja yksittäistä vakuutusta kohden sairaudenhoitokorvausmenot ovat kasvaneet merkittävästi. Asiaan sovellettavien vakuutusehtojen perusteella lautakunta piti ratkaisevana sitä, oliko vakuutusyhtiö osoittanut, että sairauskuluvakuutuksissa oli tapahtunut juuri tätä vakuutuslajia koskien sellaista odottamatonta ja yhtiön kontrollin ulkopuolella olevaa vakuutusmenojen kasvua, joka ylitti vuosittaisen kulluttajahintaindeksin. Koska näin katsottiin saadun selvityksen perusteella tapahtuneen, lautakunta katsoi maksunkorotukset oikeutetuiksi.

Toivottavaa olisi, että jo vakuutusmaksun korottamista koskevissa ilmoituksissa asiakkaille voitaisiin antaa korotusperusteen olemassaolon osoittavaa objektiivista esimerkiksi indeksilukuihin perustuvaa vertailutietoa. Kuten esimerkkitapauksesta 447/10 ilmenee, Vakuutuslautakunta on edellyttänyt maksunkorotuksia käsitellessään vakuutuksenantajilta tämänytyppisen selvityksen esittämistä korotusperusteista. Tietojen pohjalta asiakkailla olisi paremmat mahdollisuudet arvioida esitettävän korotusperusteen paikkansapitävyyttä. Tässä mielessä kysymys on ennen muuta viestintäongelmasta.

Yksittäisiä sopimusehtokohtia ja vakuutuksen korvauspiiriä koskeviin muutoksiin kohdistuvat valitukset liittyvät tavallisimmin korvaustilanteisiin, joissa ehtomuutoksen vaikutus tulee konkreettisesti esille vakuutuksen aikaisempaan korvauspiiriin verrattuna. Tällöin keskeisin kysymys henkilövakuutusten osalta on lautakunnassa ollut, voidaanko ehtoihin tehdyn muutoksen arvioida olleen vakuutussopimuslain 20 a §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla vähäinen. Vakuutus- ja rahoitusneuvonnassa sekä Vakuutuslautakunnassa käsiteltyjen valitusten perusteella vakuutuksenantajilla näyttää nimittäin olevan suuri kiusaus vakuutussopimuslain 20 a §:n 3 momentin soveltamisalaa laajentaviin tulkintoihin. Pääsääntöisesti vakuutuksen korvauspiiriä määrittäviin yksittäisiin ehtokohtiin ja etenkin rajoitusehtoihin tehdyt muutokset on selitetty asiakasinformaatioissa vain vähäisiksi. Tällaisia muutoksia on myös tehty varsin usein.

Vaikka vakuutusehtojen vähäisiä muutoksia koskevat säännökset eivät pykälätasolla toisistaan poikkeakaan, on Vakuutuslautakunnan ratkaisukäytäntö ehtomuutosten luonnetta arvioitaessa, kuten edellä jo viitattiin, henkilövakuutusten osalta vahinkovakuutusta ankarampaa. Eroa voidaan pitää perusteltuna.

Paitsi, että henkilövakuutusten kattamien riskien luonteen vuoksi vakuutettujen suojantarve voidaan henkilövakuutuksissa nähdä vahinkovakuutusta suurempana oikeushyväneenä, myös jo edellä käsitellyt terveydentilan heikkenemisen vaikutukset henkilön vakuutuskelpoisuuteen ja siitä seuraava sidonnaisuus yhteen vakuutuksenantajaan puoltavat lain ankarampaa tulkintaa henkilövakuutuksissa. Sama asetelma on saanut ilmauksensa myös vakuutusoppimislain vakuutuksenantajan vakuutusten irtisanomisoikeutta koskevassa säännöksessä. Sitä, vaihtelisiko ratkaisulinja eri henkilövakuutusmuotojen kesken, ei ole ratkaisukäytännöstä toistaiseksi mahdollista havaita.

Vakuutusoppimislain 20 a §:n 3 momentin mukaan vähäisenä pidettävä muutos ei saa vaikuttaa kyseisen henkilövakuutuksen keskeiseen sisältöön. Vakuutuslautakunnan ratkaisukäytännössä henkilövakuutuksen keskeiseen sisältöön kuuluvina on pidetty nimenomaan vakuutuksen korvauspiiriä määritteleviä ehtokohtia. Esimerkiksi sairauskuluvakuutuksessa tällaisia sopimusehtoja ovat vakuutuksesta korvattavia hoitokustannuksia määrittävän luettelon kohdat sekä korvattavia kustannuksia koskevat rajoitukset. Linjaus rajoittaa vähäisiksi hyväksyttävien muutosten aluetta merkittävästi.

VKL 198/12

Vakuutetun sairauskuluvakuutukseen alun perin sovellettujen ehtojen mukaan hoitokulukorvausta ei maksettu kosmeettisesta leikkauksesta, paitsi tapaturman aiheuttamien vammojen korjaamiseksi kolmen vuoden kuluessa tapaturman sattumisesta. Vakuutusyhtiö muutti ehto vuoden 2008 alusta. Uuden sanamuodon mukaan korvausta ei maksettu kosmeettisesta tai plastiikkakirurgisesta hoidosta tai leikkauksesta eikä niiden aiheuttamista komplikaatioista tai myöhemmistä korjaustoimenpiteistä lukuun ottamatta korvattavaksi mainittuja (tapaturman johdosta annetun) plastiikkakirurgisen hoidon kustannuksia.

Vakuutetulla oli rintaimplantit, joihin oli sittemmin kehittynyt ns. kapseloitumista, minkä vuoksi hänet jouduttiin leikkaamaan uudelleen vuonna 2011. Vakuutusyhtiö kieltäytyi korvaamasta uusintaleikkauksen kuluja vedoten vakuutusehtojen muutettuun kohtaan. Yhtiön mukaan kyse oli vain ehtoihin tehdystä tarkennuksesta eikä rajoitusehto ollut kosmeettisen tai plastiikkakirurgisen hoidon osalta muuttunut.

Lautakunta totesi ehtomuutoksen, jossa plastiikkakirurgiset toimenpiteet on rajattu korvausturvan ulkopuolelle, merkitsevän vakuutuksen korvausturvan rajoittamista. Vakuutusyhtiö ei ollut edes väittänyt, että sillä olisi ollut ehtomuutokselle vakuutusehdoissa yksilöity peruste. Lautakunta katsoi, että vakuutuksen korvausturvan piiriä koskeva muutos oli vakuutusturvan sisältöä kaventava, eikä siinä sellaisena ollut kyse lain tarkoittamasta vähäisestä muutoksesta. Näin ollen korvauskysymys tuli ratkaista vanhojen ehtojen perusteella, joiden mukaan leikkaus oli korvattava.

Samaan tapaan ehtomuutoksen vähäisyyttä on arvioitu myös matkustajavakuutusta koskeneessa tapauksessa VKL 449/08, jossa vakuutettu oli joutunut matkalla päivystysleikkaukseen lanneselän nikamavälilevyn tyrän takia. Tässäkään asiassa vakuutuksenantaja ei ollut edes väittänyt, että se olisi tehnyt ehtomuutokset vakuutusehdoissa yksilöidyllä perusteella.

VKL 449/08

Vakuutusyhtiö oli evännyt korvauksen vedoten uudistamiinsa matkustajavakuutusehtoihin ja asiasta vakuutetulle lähettämäänsä tiedotteeseen, jossa kerrottiin uudistuksen koskevan lähinnä kirjoitusasua, mikä parantaa ehtojen luettavuutta. Samassa yhteydessä vakuutusyhtiö oli todennut, ettei vakuutuksen sisältöön ollut tehty merkittäviä muutoksia. Ehtouudistuksessa vakuutusehtoihin oli otettu nimenomainen määräys siitä, ettei mm. nikamavälilevytyriä korvata, ellei vamma ole aiheutunut tapaturmasta, jossa tervekin kudokset vaurioituisi. Rajoitus koski sekä matkasairautta että tapaturmaa. Tätä edeltäneiden vakuutusehtojen mukaan, jos korvattavaan vammaan tai sen paranemiseen pitkäaikaisesti oli olennaisesti myötävaikuttanut tapa-

turmasta riippumaton sairaus tai vika, maksettiin hoitokulujen ja invaliditeetin korvausta vain siltä osin kuin ne ovat aiheutuneet tästä vakuutustapahtumasta. Vakuutusyhtiön mielestä muutoksella ei ollut vaikutusta vakuutuksen keskeiseen sisältöön.

Vakuutuslautakunta totesi, että vanhojen ehtojen mukaan matkan aikana tullut nikamavälilevytyrä olisi korvattu matkasairautena, jos oireita ei ole ilmennyt ennen matkaa. Muussa tapauksessa korvausta olisi maksettu kroonisen sairauden äkillisen ja odottamattoman pahenemisen perusteella. Ensiapuluonteisen hoidon ja matkan keskeytymiskorvausten osalta uusien ehtojen mukainen korvauspiiri oli rajatumpi ja uusissa ehdoissa oli kokonaan rajattu korvauspiiriin ulkopuolelle huomattava joukko sairauksia. Matkustajavakuutus otetaan nimenomaan korvaamaan matkasairaudesta ja -tapaturmasta aiheutuneita hoitokuluja ja muita kustannuksia ja menetyksiä. Lautakunta katsoi vakuutusyhtiön muuttaneen vakuutus sopimuksen keskeistä sisältöä eikä muutoksia näin ollen pidetty vähäisinä. Lautakunta piti ehtomuutoksia lainvastaisina eikä niitä sellaisina voitu asiassa soveltaa.

Mitä sitten voi jäädä vähäisenä pidettävän ehtomuutoksen käyttöalueeksi henkilövakuutuksessa? Vähäisenä pidettävästä muutoksesta lienee kyse lähinnä silloin, kun vakuutuksenantajan tarkoituksena voidaan esimerkiksi nähdä olevan tulkintariitoja aiheuttaneen ehtomuutoksen korjaaminen pyrkimättä nimenomaisesti rajoittamaan vakuutuksen korvauspiiriä aiempaan verrattuna. Etenkin muiden kuin suoranaisesti vakuutuksen korvauspiiriä koskevien sopimusmääräysten muuttaminen tulee helpommin arvioitavaksi vain vähäisenä muutoksena. Myös erityyppiset korvausmenettelyyn liittyvät muutokset voidaan nähdä vähäisinä. On lisäksi muistettava, että laki on tältä osin voimassa minimisäännöksenä. Vakuutuksenottajan eduksi tehtäviä muutoksia on pidettävä sallittuina ainakin edellyttäen, etteivät ne samalla johda vakuutusmaksun korotukseen.

Kysymys ehtomuutoksen vähäisyydestä tuli Vakuutuslautakunnan arvioitavaksi varsin pian nykyisen vakuutus sopimuslain voimaan tulon jälkeen. Täysistuntoratkaisussa VKL 249/96 vakuutuksenantaja oli poistanut vakuutukseen aikaisemmin kuuluneen asiakaskortin, joka oli mahdollistanut hoitokustannusten suoralaskutuksen vakuutuksenantajalta.

VKL 249/96

Vakuutusyhtiö perusteli muutosta korttipalvelun kustannuksilla. Asiakaskortin poistaminen alensi vakuutusmaksua, mutta sairauskulut korvattaisiin jatkossakin entisessä laajuudessa. Lautakunta katsoi ensiksikin, että myös asiakaskorttia ja sen käyttöä koskeviin muutoksiin oli sovellettava vakuutusehtojen muuttamista koskevia määräyksiä. Vakuutusyhtiö ei ollut perustellut muutosta vakuutusehdoissa yksilöidyillä syillä, joten asiaa tuli arvioida mahdollisena vähäisenä muutoksena.

Asiakaskortti oli poistettu kaikista vakuutuksista ja vakuutuksia aikanaan markkinoitaessa asiakaskortti on ollut yksi voimakkaasti korostettu osa vakuutus sopimusta. Asiakaskortin sisältävistä vakuutuksista oli peritty korkeampaa vakuutusmaksua kuin vastaavista kortittomista vakuutuksista. Lautakunnan mukaan tällaisessa tilanteessa ja muutoinkaan pelkästään vakuutusmaksun alentaminen kortin poistamiseen liittyen ei välttämättä riitä tekemään muutoksesta vähäistä, vaan muutoksen laatua on arvioitava vakuutuksenottajan aseman ja hänen vakuutus sopimuksestaan saamiensa kokonaisuuden perusteella. Sairauskulu vakuutuksen keskeisen sisällön muodostavat vakuutusehdoissa yksilöityjen sairaanhoitokulujen korvaaminen vakuutetulle ja tätä vakuutuksen korvauspiiriä määrittävät sopimusmääräykset. Tähän nähden asiakaskortin poistamisen katsottiin kohdistuneen lähinnä vakuutusyhtiön vakuutus sopimus suhteesta johtuvaan sivuveloitteeseen korvaustoiminnan järjestämisestä tietyllä sovitulla tavalla. Sen sijaan asiakaskortin poistamisella ei millään tavalla puututtu siihen, missä laajuudessa vakuutetulla oli oikeus saada eri sairauskulunsa korvatuiksi eikä hänen oikeutensa tältä osin ehtomuutoksella rajoittunut. Ehtomuutoksen merkitystä arvioidessaan lautakunta huomioi myös sen, että suurten yksittäisten hoitokuluerien maksaminen oli vakuutusyhtiön esittämällä tavalla hoidettavissa sopimalla erikseen laskutusjärjestelystä joko vakuutusyhtiön tai hoitolaitoksen kanssa. Lautakunta katsoi asiakaskortin poistamisen vähäiseksi muutokseksi.

Asiassa otettiin myös kantaa siihen keskeiseen lainsoveltamiskysymykseen, tuleeko ehtomuutoksen merkitystä arvioida yksittäisen vakuutetun näkökulmasta vai yleisemmin, koko vakuutuskantaa koskevin perustein. Lautakunnan näkemyksen mukaan:

”Vakuutus sopimuslaissa ei ole nimenomaisesti lausuttu siitä, millä perusteilla ehtomuutoksen vähäisyyttä tai vakuutus sopimuksen keskeistä sisältöä tulisi arvioida, eli onko asia ratkaistava yleisin vakuutusehtoja ja vakuutuksenantajan koko kyseistä vakuutuskantaa koskevin perustein vai voidaanko arvioinnissa ottaa huomioon myös yksittäistä vakuutuksenottajaa ja hänen asemaansa koskevia seikkoja. Laissa mainitut vakuutuksenantajien tekemät vakuutusehtojen muutokset koskevat tavanomaisesti yleisiä vakuutusehtoja ja kohdistuvat tällaisina aina koko tiettyyn vakuutuskantaan. Tämän vuoksi lautakunta katsoo ottaen huomioon [silloin voimassa olleen lain] 20 §:n säännös kokonaisuudessaan ja hallituksen esityksessä 20 §:n 2 momentin ja 19 §:n kohdalla mahdollisista ehtojen muuttamisperusteista lausutun, että muutoksen laatua on lain mukaan arvioitava ensisijaisesti yleisin kaikkia vakuutuksenottajia koskevin perustein. Arvioinnin tulee siten tapahtua vakuutuksenottajien näkökulmasta.”

Vakuutusehtojen soveltaminen eri korvaustilanteisiin edellyttää aina jossain määrin tulkintaa, ja vakuutuksenantajille syntyykin säännönmukaisesti erilaisia vakuutusehtojen tulkintakäytäntöjä. Silloin kun niiden voidaan todeta riittävästi vakiintuneen, on tulkintakäytäntöjen muuttamiseen suhtauduttu lautakunnassa vakuutusehtomuutosten tapaan. Muu linjaus sallisi vakuutus sopimuslain ehtojen muuttamista koskevien määräysten kiertämisen.

VKL 552/97

Asiassa oli kyse sairaanhoitokustannusten Kela-osuuden käsittelemisestä maksettaessa hoitokulukorvauksia sairauskuluvakuutuksesta. Vakuutuksessa noudatettiin käytäntöä, jossa vakuutuksenottaja antamalla vakuutusyhtiölle korvaushakemukseen liittyvän valtakirjan, sai vakuutuksesta korvauksen myös sairaanhoitokulujen yleisen sairausvakuutuslain perusteella korvattavalta osuudelta. Vakuutusyhtiö haki vakuutuksen perusteella sairausvakuutuslain mukaan korvattavan osuuden myöhemmin Kansaneläkelaitokselta. Vakuutusyhtiö oli kuitenkin vuonna 1997 lähettämällään kirjeellä ilmoittanut vakuutuksenottajalle, että vastaisuudessa hänen olisi ensin itse haettava korvausta Kelasta. Vakuutusyhtiön mielestä kyseessä ei ollut sopimusehto eikä sopimusehtojen muutos, vaan palaaminen ehtojen mukaiseen käytäntöön.

Kun kyseistä käytäntöä oli noudatettu vakuutusyhtiön ja vakuutuksenottajan välillä jo noin seitsemän vuoden ajan, lautakunta katsoi, että vakuutusyhtiön asiassa tietoisesti ilman eri varauksia maksamien korvausten ja kuluneen ajan perusteella vakuutusyhtiön ja vakuutuksenottajan välille on syntynyt yleisistä vakuutusehdoista poikkeava sopimus vakuutuksessa noudatettavasta korvausmenettelystä. Tämän vuoksi korvausmenettelyn muuttamista arvioitiin vakuutusyhtiön tekemänä vakuutus sopimuksen ehtojen muuttamisena. Itse muutosta kuitenkin pidettiin vähäisenä vastaavin perustein kuin asiassa VKL 249/96.

Silloin, kun muutokset koskevat vakuutuksessa käytettävissä olevaa vakuutusmäärää tai omavastuusuutta, muutoksen luonteen arvioiminen voi olla vaikeaa. Omavastuusuutta koskevia muutoksia on pidetty vakuutusehtoja koskevana muutoksena. Omavastuumuutokset liittyvät usein samanaikaisesti tehtäviin vakuutusmaksumuutoksiin.

VKL 349/06

Vakuutusyhtiö oli muuttanut vakuutuksenottajan lapsen vakuutuksen sairauskohtaisen omavastuun vakuutuskausikohtaiseksi omavastuuksi. Vakuutuksenottaja vastusti muutosta vedoten siihen, että oli ottanut vakuutuksen erityisesti pitkäaikaisten sairauksien varalta ja hänen lapsellaan oli kaksi kroonista sairautta. Vakuutusyhtiö piti muutosta hyvänä, koska asiakas maksaisi nyt vain yhden omavastuun vakuutuskaudessa, johon on mahdollista etukäteen varautua. Jos saman vakuutuskauden aikana haetaan korvausta useammasta sairaudesta tai tapaturmasta, omavastuu vähennetään vain kerran. Koska hoitokuluturvan korvausperusteita ei ollut muutettu, omavastuumuutoksella ei yhtiön mielestä ollut vaikutusta hoitokuluturvasta maksettavien korvausten laajuuteen. Näin ollen kyseessä oli vakuutus sopimuslain kannalta vähäinen muutos, jolla ei ole vaikutusta vakuutus sopimuksen keskeiseen sisältöön.

Lautakunta katsoi vakuutusyhtiön perustelut ehtomuutokselle sinänsä asianmukaisiksi eräissä tilanteissa. Jos kuitenkin kysymys on pitkäaikaisesta sairaudesta, josta hoitokuluja aiheutuu usean vakuutuskauden aikana, omavastuuta koskeva muutos on vakuutetun kannalta epäedullinen. Pitkäaikaisen sairauden korvauksista tulee vähennettäväksi uusi omavastuu jokaisena vakuutuskautena, kun sairauskohtaisen laskemistavan mukaan omavastuu vähennettäisiin vain kerran sairautta kohden. Tämän vuoksi lautakunta ei pitänyt muutosta vakuutusolosuhteissa tarkoitettulla tavalla vähäisenä.

6 Henkivakuutuksen sopimusehtojen muuttaminen

Suomessa tarjottavissa henkivakuutuksissa vakuutuksenantajan korvausvastuun perustava vakuutustapahtuma voi olla vakuutetun henkilön kuolema tai vakuutetun elossa oleminen määrätynä hetkenä. Henkivakuutusta koskevissa vakuutusolosuhteissa, joihin vakuutusolosuhtelakia sovellettaessa luetaan myös vapaaehtoiset eläkevakuutukset, vakuutuksenantajan oikeutta muuttaa sopimusehtoja on rajoitettu merkittävästi vakuutusolosuhteissa.

Henkivakuutusolosuhteet saattavat kestää vuosikymmeniä ja niiden vakuutusmäärät tai takaisinostoarvot voivat olla euromäärältään suuria. Henkivakuutuksiin perustuvalla vakuutusturvalla voi monissa tapauksissa olla vakuutustapahtuman sattuessa suuri merkitys vakuutetun ja hänen edunsaajiensa taloudellisten edellytysten järjestymisessä. Kun vielä vakuutetun henkilön aikaisempi sairaus tai vamma voi vaikuttaa uuden henkivakuutuksen myöntämiseen tai sisältöön, on kerran solmitun henkivakuutusolosuhteen sisällön pysyvyydellä vakuutuksenottajapuolelle korostunut merkitys. Kuitenkin joukkomittaisessa henkivakuutusolosuhteissa jo vakuutettujen etujen kokonaisuuden turvaamisen voidaan katsoa edellyttävän, että määrättyissä tilanteissa vakuutuksenantajalle muodostuu oikeus vakuutusolosuhteen sisällön muuttamiseen.

Henkilövakuutuksia koskevassa 20 a §:ssä säädetään erikseen henkivakuutusolosuhteita koskevista muutosedellytyksistä. Kyseisen pykälän 1 momentin määräykset koskevat myös henkivakuutusta. Vakuutuksenantajan muutosoikeuden edellytyksenä on henkivakuutuksessa se, että muutosoikeutta koskevat perusteet on yksilöity vakuutusehdoissa. Samoin lainkohdassa mainittu rajoitus eli kielto muuttaa vakuutusmaksua ja sopimusehtoja sillä perusteella, että vakuutetun terveydentila on vakuutuksen ottamisen jälkeen huonontunut, koskee myös henkivakuutusta.

Vakuutusolosuhtelain 20.2 a §:ssä ilmenee henkivakuutusta koskeva pääsääntö, joka rajoittaa 1 momentissa tarkoitettuja muutosperusteita. Sen mukaan henkivakuutuksen vakuutusmaksua tai muita sopimusehtoja voidaan muuttaa vain, jos muutokseen on erityistä syytä yleisen vahinkokehityksen tai korkotason muutoksen vuoksi eikä vakuutusolosuhteen sisältö muutu olennaisesti alkuperäiseen vakuutusolosuhteeseen verrattuna. Vakuutusehtoihin otettavissa olevien tehokkaiden muutosperusteiden joukko on näin ollen henkivakuutuksessa suppeampi kuin muissa henkilövakuutuksissa.

Henkivakuutusta koskeva muutossäännös on kaksipuolinen. Ensinnäkin käsillä tulee olla erityiset yleiseen vahinkokehitykseen tai korkotason muutokseen liittyvät syyt. Tämä lisäksi vakuutusolosuhteen sisältö ei saa ehtojen muuttamisen perusteella muuttua olennaisesti alkuperäiseen vakuutusolosuhteeseen verrattuna. Yleisellä vahinkokehityksellä voidaan niin kuoleman kuin elämän varalta otettavien henkivakuutusten osalta katsoa viitattavan kuolevuudessa yleisesti tapahtuviin huomattaviin ja ennakoimattomiin muutoksiin. Käytettävissä ei olekaan henkivakuutusta koskevaa lautakunta- tai muuta soveltamiskäytäntöä, jossa oli ollut kysymys yleiseen vahinkokehitykseen liittyvästä muutosperusteesta henkivakuutuksessa.

Vakuutuslautakunta on ratkaisussa VKL 676/05 tarkastellut korkotason muuttumista koskevaa perustetta sekä kysymystä siitä, onko vakuutus sopimuksen keskeisen sisältö muuttunut.

VKL 676/05, korkoa koskeva kysymys

Vakuutusenantaja asetti säästöhenkivakuutuksen vakuutusmaksuille vakuutuksen voimassaoloaikana 200 000 euron enimmäismäärän. Kysymyksessä oli vuonna 1996 sovittu ns. lakuperustekorkoinen säästöhenkivakuutus, jonka perustekorona määrä oli 4,5 prosenttia. Sopimus ei ollut aikaisemmin sisältänyt vakuutusmaksujen enimmäismäärää koskevaa sopimusehtoa. Ehtomuutos oli toteutettu siten, että ensin vakuutusyhtiö oli varannut itselleen oikeuden vakuutusmaksujen määrän rajoittamiseen ja toisessa vaiheessa ottanut vakuutus sopimukseen 200 000 euron enimmäismäärän. Vakuutusenantaja perusteli sopimusehtojen muuttamista korkotason muuttumisella ja sillä, että vallitseva korkotaso oli matala vakuutuksen kiinteään 4,5 prosentin perustekoroon nähden. Samoihin aikoihin kun vakuutusenantaja oli toteuttanut edellä kerrotut ehtomuutokset tämän vakuutuskannan vakuutukseen, oli vakuutusyhtiö alkanut maksaa ylimääräistä lisäetua päättyville säästöhenkivakuutuksille. Tapauksessa oli myös kysymys lisäetuuskien jakamisperusteista.

Vakuutuslautakunta viittasi korkotason muutosta tarkastellessaan vakuutus sopimuslain esitöihin. Lautakunta huomautti, että vakuutus sopimuslaissa tai sitä koskevassa hallituksen esityksessä ei ole selostettu, mitä korkotason muutoksella tarkoitetaan. Lisäksi lautakunta huomautti, että vakuutus sopimuslaissa ei myöskään ole säädetty siitä, missä ajassa vakuutusenantajan on reagoitava esimerkiksi korkotasossa tapahtuneeseen muutokseen vakuutusmaksun tai -ehtojen muuttamiseksi. Vakuutus sopimuslain 1980 -luvulla kirjoitettujen esitöiden osalta Vakuutuslautakunta kiinnitti huomiota siihen, että niissä vakuutusenantajan muutosoikeutta pidettiin perusteltuna, koska muu johtaisi vakuutusenantajan varautumiseen tulevaisuuden kielteiseen kehitykseen ja vakuutusmaksujen määräämisen korkeammiksi kuin sittemmin toteutuneen kehityksen perusteella olisi ollut tarpeen. Toisaalta samoissa esitöissä pidettiin muutosoikeuden rajoittamista tarpeellisenä. Vakuutusmaksun ja -ehtojen muuttaminen katsottiin näissä esitöissä olevan mahdollista ainoastaan, jos nämä tekijät [kuolevuus ja korkotaso] ovat muuttuneet niin, ettei alun perin sovittu maksu riitä vakuutuksesta aiheutuvien kustannusten peittämiseen.

Vakuutuslautakunta katsoi perusteluissaan, että vakuutus sopimuslain 20 §:n 3 momentissa edellytettynä erityisenä syynä vakuutusmaksun tai vakuutusehtojen muuttamiselle olisi pidettävä sellaista korkotason muutosta, joka ilman vakuutusmaksuun tai vakuutusehtoihin tehtäviä muutoksia johtaisi esimerkiksi vakuutusyhtiön vakavaraisuuden vaarantumiseen tai eri vakuutusnottajaryhmien eriarvoiseen kohteluun. Tällöin kysymyksessä on lautakunnan mukaan myös tilanne, jossa laissa asetetut vakuutusyhtiöiden vakavaraisuusvaatimukset edellyttävät vakuutusyhtiöltä toimia tilanteen korjaamiseksi. Vakuutuslautakunnan mukaan tämän vuoksi kysymykseen vakuutusenantajan käytettävissä olevasta reagointiajasta ei ole mahdollista antaa yleispätevää vastausta. Vakavarainen vakuutusenantaja voi lautakunnan päätelmän mukaan sietää yleisessä korkotasossa tapahtuvia muutoksia muita pitempään. Vakuutuslautakunta katsoi, että korkotason aleneminen ja erityisesti korkotason jääminen pitkäaikaisesti kysymyksessä olevien vakuutus sopimusten myöntämisaikojen korkotasoa merkittävästi alhaisemmaksi, on ollut vakuutusyhtiölle vakuutus sopimuslain 20 § 3 momentin mukainen peruste säästöhenkivakuutusten ehtojen muuttamiselle.

Edellä todettu huomioiden ja muun ratkaisukäytännön puuttuessa kysymys vakuutusenantajan korkotason muutokseen liittyvän reagointiajan määrittämisestä jää avoimeksi. Kun henkivakuutus sopimuksissa on yleensä kysymys pitkäkestoisista sopimuksista, korkotason muutosta koskeva tarkastelu tehtäen lähtökohtaisesti vuosien kuluessa tapahtuvaa pitkäaikaista muutosta silmällä pitäen.

Vakuutuslautakunta otti tapauksessa VKL 676/05 kantaa myös kysymykseen siitä, oliko ehtomuutoksen seurauksena vakuutus sopimuksen sisältö muuttunut olennaisesti alkuperäiseen sopimukseen verrattuna sivuten kysymystä ehtomuutosten ketjuttamisesta.

VKL 676/05, alkuperäisen sopimuksen muuttumista koskeva kysymys

Tapauksessa peräkkäisinä vakuutusmaksukausina toteutettujen ja toisiinsa liittyvien sopimusehtomuutosten vaikutusta vakuutus sopimuksen sisältöön tuli Vakuutuslautakunnan mukaan arvioida yhtenä kokonaisuutena. Muussa tapauksessa vakuutusehtojen muuttamisoikeutta koskevaa rajoitusta voisi Vakuutuslautakunnan mukaan kiertää jakamalla ehtomuutokset eri vakuutusmaksukausille.

Tarkastellessaan muutoksen vaikutuksen olennaisuutta Vakuutuslautakunta katsoi, että laissa tarkoitettujen muutosperusteiden, eli kuolevuuden ja korkotason muutoksen, luonteen johdosta muutokset koskevat aina koko tiettyä vakuutuskantaa. Tämän vuoksi ja vakuutus sopimusten lain 20 §:n säännös kokonaisuudessaan huomioon ottaen lautakunta katsoi, että muutoksen olennaisuutta on lain mukaan arvioitava ensisijaisesti yleisin kaikkia vakuutuksenottajia koskevin perustein. Lautakunta kuitenkin huomautti, että arvioinnin tulee tapahtua vakuutuksenottajien näkökulmasta Vakuutuslautakunta katsoi, että kyseisen säästöhenkivakuutuskannan vakuutuksien vakuutus säästöjen määrästä ja jakaumasta saatujen tietojen sekä tapaukseen liittyvät lisäetuksien jakamiseen liittyvät seikat huomioiden vakuutusehtoihin tehdyt muutokset eivät merkinneet laissa tarkoitettulla tavalla vakuutus sopimuksen olennaista muuttumista alkuperäiseen sopimukseen verrattuna.

Vakuutus sopimuslain vuonna 2010 toteutetun osittaisuudistuksen yhteydessä oli esillä se, että henkilövakuutuksen sopimusehtojen muuttamista koskevaan pykälään olisi otettu henkivakuutuksen laskuperusteiden muuttamistilanteita koskeva erityinen säännös, johon olisi hallituksen esityksen mukaan liittynyt vakuutuksenottajan takaisinosto-oikeus. Ehdotettu säännös sisälsi myös viittauksen eräisiin vakuutusyhtiölain vakavaraisuutta koskeviin säännöksiin. Kyseinen momentti poistettiin valiokuntavaiheessa eikä sen mukaisia säännöksiä otettu valmiiseen lakiin. Myös vakuutusyhtiö lakia muutettiin laskuperusteiden muuttamista koskevien säännösten osalta. Voimassa oleva lainsäädäntö ei sisällä tarkempia säännöksiä, jotka koskisivat vakuutusehtojen muuttamista henkivakuutuksen laskuperusteiden muuttamistilanteissa.

Vakuutus sopimuslain 20.3 a §:n 3 momentin mukaan vakuutuksenantajalla on lisäksi oikeus tehdä henkilövakuutuksen vakuutusehtoihin vähäisiä muutoksia, joilla ei ole vaikutusta vakuutus sopimuksen keskeiseen sisältöön. Huomioon ottaen se, mitä lainkohdan 2 momentissa henkivakuutuksesta säädetään, vähäisiä muutoksia koskevan perusteen tehokas käyttöala henkivakuutus sopimuksissa on erityisen suppea. Henkivakuutusten osalta lainkohdan tarkoittamina vähäisinä muutoksina voidaan lähinnä pitää sopimuksen sisällön kannalta merkityksettömiä muutoksia, kuten esimerkiksi sopimusehdoissa olevien kirjoitusvirheiden korjaamista.

Vakuutuslautakunnan ratkaisukäytännössä on henkivakuutuksen osalta tullut arvioitavaksi myös kysymys siitä, millaista tilannetta yleensäkin täytyy pitää vakuutus sopimuslaissa tarkoitettuna henkivakuutuksen sopimusehtojen muuttamisena. Sekä säästöhenkivakuutusta että vapaaehtoista eläkevakuutusta koskevassa lausunnossa VKL 151/10 oli kysymys vakuutuksenottajan käytettävissä olevan rahastovalikoiman muuttamisesta sijoitussidonnaisessa vakuutuksessa.

VKL 151/10

Sijoitussidonnaisissa vakuutuksissa vakuutuksenottajan käytettävissä olevasta rahastovalikoimasta poistettiin eräs rahasto. Vakuutuksenantaja oli sopimusehdoissa varannut itselleen oikeuden lisätä, vähentää tai muuttaa sisällöltään käytettävissä olevaa rahastovalikoimaa. Vakuutus sopimuksessa ei ollut määritelty käytettävissä olevia rahastoyhtiötä tai rahastoja eikä vakuutusyhtiö selvityksen perusteella ollut sitoutunut siihen, että tietyt rahastot olisivat olleet vakuutuksenottajan käytettävissä.

Vakuutuslautakunta kiinnitti huomiota siihen, että rahastoyhtiöiden rahastovalikoimissa tapahtuvat muutokset ovat yleensä vakuutuksenantajan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella ja johtuvat osin taloudellisten suhdannevaihtelujen kaltaisista tekijöistä. Lautakunnan näkemyksen mukaan tämän vuoksi tietystä kiinteästä rahastovalikoimasta sopiminen ei ole henkivakuutuksen ehdoissa yleensä toteuttamiskelpoinen vaihtoehto. Vakuutuslautakunta katsoi, että sijoitussidonnaisen vakuutus sopimuksen tekohetkellä voimassa olleen rahastovalikoiman vaihtaminen vakuutus sopimuksen voimassaoloaikana ei ole henkivakuutuksen sopimusehto-

jen muuttamista. Poikkeuksen tästä muodostavat ratkaisun mukaan tilanteet, joissa vakuutusenantaja on vakuutus sopimuksessa sitoutunut siihen, että tietty rahastovalikoima on vakuutusajan vakuutuksenottajan käytettävissä.

Kysymys siitä, minkälaiset tilanteet katsotaan vakuutus sopimuslain tarkoittamiksi sopimusehtojen muutoksiksi, voivat tulla henkivakuutuksessa esille myös verolakien muuttamiseen liittyvissä tilanteissa. Vakuutuslautakunta on katsonut muun muassa yksilöllistä vapaaehtoista eläkevakuutusta koskevassa tapauksessa VKL 651/04, että tuloverolain muuttamista koskevassa tilanteessa ei ollut kysymys vakuutuksen sopimusehtojen muuttamisesta. Lautakunta ei ole ratkaisukäytännössään pitänyt vakuutuksen sopimusehtojen muuttamisena tilanteita, joissa yksinomaan verolaki on muuttunut.

Vakuutus sopimuslain 20 a § sisältää lisäksi ryhmävakuutuksina pidettäviä vapaamuotoisia työeläkevakuutus sopimuksia koskevan 4 momentin, jonka mukaan, jos työeläkettä koskevia säännöksiä on muutettu, vakuutuksenantajalla on sen estämättä, mitä muualla 20 a §:ssä säädetään, oikeus muuttaa vapaamuotoisen työeläkevakuutuksen vakuutusmaksua tai muita sopimusehtoja vastamaan säännösten muutosta. Vakuutus sopimuslain pakottavuussääntely ei miltään osin koske ryhmävakuutuksen välittömiä sopijapuolia eli vakuutuksenottajaa ja -antajaa. Vakuutettua pakottavuussääntely kuitenkin koskee siltä osin kuin vakuutus sopimuslain säännöksiä sovelletaan ryhmävakuutukseen. Vakuutus sopimuslain 20.4 a §:ssä tarkoitettua tilanteessa vapaamuotoista työeläkevakuutusta koskevaan sopimukseen voidaan kuitenkin tehdä muutoksia, jotka ovat myös vakuutettua kohtaan voimassa. Tällaisten muutosten tehokkaaseen voimaantumiseen suhteessa vakuutettuun saattaa kuitenkin käytännössä joissakin tilanteissa vaikuttaa se, mitä vakuutus sopimuslain 76 §:ssä säädetään ryhmävakuutuksesta annettavista tiedoista.

7 Yleistä vakuutusehtojen ja -maksun muuttamisesta

Sekä vahinkovakuutusta koskevassa vakuutus sopimuslain 19.2 §:ssä että henkilövakuutuksiin sovellettavassa 20.5 a §:ssä säädetään sopimusehtojen muuttamisesta ilmoitettaessa noudatettava menettelytavasta. Ilmoittamista koskevien määräysten noudattamatta jättäminen johtaa siihen, että vakuutuksenottajapuolelle epäedullinen muutos ei tule voimaan, vaikka se täyttäisi edellä kuvatut laissa tarkoitetut sisällölliset edellytykset. Näissä tapauksissa vahinkotilanteessa sovelletaan vakuutus sopimuksen aikaisempaa ja voimassaolevaa sisältöä. Vakuutus sopimuslain alkuperäisen hallituksen 19 §:n hallituksen esityksen mukaan vakuutuksenottajan kannalta edullinen muutos sen sijaan tulee voimaan muutoksesta ilmoittamisesta riippumatta. Tämän esitöiden kannanoton voitaneen katsoa koskevan myös henkilövakuutusta.

Henkilövakuutuksen osalta toisaalla vakuutus sopimuslaissa on vakuutuksenantajaa koskeva muotomääräys. Vakuutus sopimuslain 6.2 §:n mukaan jos vakuutuksenantajalla on vakuutusehtojen mukaan oikeus vakuutuksen sovittu voimassaoloajan (vakuutuskausi) aikana muuttaa henkilövakuutuksen vakuutusmaksua tai muita sopimusehtoja, tästä on oltava merkintä vakuutus kirjassa.

Vakuutuksenantajajan tulee ilmoittaa vakuutuksenottajalle siitä, miten vakuutusmaksu tai muut sopimusehdot muuttuvat. Vahinkovakuutuksessa tämä ilmoitus tulee lähettää laskun yhteydessä. Lain esitöiden perusteella ilmoitusvelvollisuus koskee myös niitä tilanteita, joissa vakuutusmaksu muuttuu sopimuksessa aikaisemmin sovittujen korotusperusteiden, kuten indeksi, mukaisesti. Ilmoituksessa on mainittava sekä aikaisempi että uusi maksu.

Vakuutuslautakunta on käsitellyt matkavakuutusta koskevassa ratkaisussa VKL 449/08 myös ehtomuutoksesta ilmoittamista.

VKL 449/08

Vakuutusenantaja teki henkilövakuutuksen ehtoihin muutoksia 1.1.2007 alkaen. Se lisäsi matkustajavakuutuksen vakuutusehtoihin eräitä tuki- ja liikuntaelinten sairauksia koskevia rajoituksia. Vakuutuksenottajalle, jonka vakuutusmaksukausi vaihtui 1.1.2007, lähetettiin maksulippu ja saatekirjelmän, jossa kerrottiin mm. seuraavaa: ”Henkilövakuutusten ehtoja on uudistettu. Uudistus koskee lähinnä kirjoitusasua, mikä parantaa ehtojen luettavuutta. Vakuutuksen sisältöön ei ole tehty merkittäviä muutoksia. Tehdyt muutokset koskevat mm. vakuutuksen voimassaoloa urheiltaessa. Voitte tutustua uusiin ehtoihin vakuutusyhtiön internet-sivuilla tai soittamalla asiakaspalveluun.”

Vakuutuslautakunta kiinnitti huomiota siihen, että saatekirjelmässä ei tarkemmin kerrottu, mitkä henkilövakuutuksen ehtokohdat muuttuivat ja miten. Vakuutuslain 20 §:n 6 momentin mukaan vakuutusenantajan on lähetettävä vakuutuksenottajalle ilmoitus siitä, miten vakuutusmaksu tai muut sopimusehdot muuttuvat. Myös vakuutuslain 20 §:n 6 momentissa on todettu, että muutokset on selostettava, mitä ehtojen kohtia on muutettu ja miten. Lautakunta katsoi, että pelkkä ilmoitus siitä, että vakuutuksen ehtoja on uudistettu sekä kehoitus tutustua uusiin ehtoihin vakuutusyhtiön internet-sivuilla tai soittamalla asiakaspalveluun, ei täytä vakuutuslain 20 §:n 6 momentissa säädeltyä velvollisuutta ilmoittaa sopimusehtojen muuttamisesta. Vakuutuslautakunnan mukaan vakuutusenantajalle on laissa asetettu velvollisuus aktiivisesti ilmoittaa ehtojen muuttamisesta sekä siitä miten ehdot ovat muuttuneet, eikä se voi siirtää vakuutuksenottajan velvollisuudeksi ehtomuutosten sisällön selvittämistä. Ehtomuutos ei tämän takia koskenut tämän vakuutuksenottajan sopimusta.

Vakuutusenantajan on sopimusehtojen muutosta koskevan ilmoituksen yhteydessä mainittava, että vakuutuksenottajalla on oikeus irtisanoa vakuutuslain 20 §:n 6 momentin mukaisesti. Myös tämän muotovaatimuksen laiminlyönti johtaa siihen, että vakuutuksenottajapuolen kannalta epäedullinen muutos on tehoton ja vakuutus on vakuutustapahtuman sattuessa voimassa alkuperäisen sisällön mukaisesti. Joissakin tapauksissa ehtomuutoksen tehottomaksi toteaminen saattaa muodostaa asetelman, jonka ennalleen palauttaminen ei ole mahdollista tai osapuolten kannalta tarkoituksenmukaista. Vakuutuslautakunnan täysistuntoratkaisussa VKL 249/96 oli kysymys tilanteesta, jossa vakuutusyhtiö oli poistanut sairauskuluvakuutuksesta asiakkaalla olleen asiakaskortin.

VKL 249/96

Vakuutusyhtiö oli ilmoittanut kirjeellä vakuutuksenottajalle vakuutuslain 20 §:n 6 momentin mukaisesti eli asiakaskortin poistamisesta. Ilmoituksessa ei ollut kuitenkaan mainittu oikeudesta irtisanoa vakuutus.

Vakuutuslautakunnan enemmistö katsoi, että vakuutuksenottajalla oli niin halutessaan oikeus saada vakuutuslain 20 §:n 6 momentin mukaisesti lakkaamaan takautuvasti ensimmäisestä mahdollisesta ajankohdasta, jona irtisanominen olisi voitu tehdä, mikäli tästä oikeudesta olisi hänelle muutosta koskevassa kirjeessä ilmoitettu. Eri mieltä ollut lautakunnan jäsen katsoi, että vakuutuksenottajalla oli oikeus pitää vakuutus voimassa asiakaskortillisena. Tapauksessa oli kysymys myös siitä oliko sairauskuluvakuutuksen asiakaskortin poisto lain tarkoittama vähäinen muutos.

Vahinkovakuutuksessa vakuutusyhtiön tulee lähettää muutosta koskeva ilmoitus kuukautta ennen vakuutuskauden vaihtumista, jotta muutos tulisi voimaan tämän vakuutuskauden alusta lukien. Henkilövakuutuksessa ilmoitus tulee lähettää kuukautta ennen vakuutusmaksukauden vaihtumista. Jos vakuutusmaksukausi on lyhyempi kuin yksi vuosi tai siitä ei ole sovittu, tulee ilmoitus lähettää kuukautta ennen kalenterivuoden vaihtumista. Tällöin muutos voi tulla voimaan kalenterivuoden vaihtuessa.

Muutosilmoitusta koskevan todistelun osalta on huomioitava, että kysymys on lähettämismääräisestä velvollisuudesta. Vakuutusenantaja täyttää muutosilmoituksen lähettämistä koskevan velvollisuutensa lähtökohtaisesti sillä perusteella, että kykenee osoittamaan muutosilmoituksen lähettämisen vakuutuksenottajan osoitteeseen.

Vapaaehtoisen vakuutuksen vakuutusmaksun ja muiden
sopimusehtojen muuttaminen © Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE

Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE
Porkkalankatu 1
00180 HELSINKI
p. 09 6850 120
www.fine.fi